

Нікітіна Ю.Д., Балан Ю.Р., Лашук Н.Р.

## ПРАВНИЧА ОСВІТА У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ МВС УКРАЇНИ: PRO E CONTRA

УДК: 378

Необхідність вдосконалення освіти в Україні і юридичної освіти, зокрема, не викликає сумнівів. Звідусіль лунають повідомлення про низьку якість юридичної освіти, про надмірну кількість випускників юридичних професій та закладів вищої освіти (далі – ЗВО), які здійснюють підготовку фахівців галузі «Право». Відповідно про необхідність скорочення кількості навчальних закладів, що здійснюють підготовку юристів. Одне з найдискусійніших питань, на сьогоднішній день, стосується доцільності здійснення юридичної освіти ЗВО МВС України. Мова йде про підготовку фахівців за спеціальністю «Право».

Варто зазначити, що в Україні, з моменту проголошення незалежності, по-різному вирішувалося питання про належність спеціальностей до галузі (напряму) «Право», тобто до правничої (юридичної) освіти. Оскільки базові знання здобувачі отримують при підготовці за освітнім ступенем «Бакалавр», а магістерські програми містять додаткові знання певного спрямування, то варто проаналізувати, саме, підготовку за ОС «Бакалавр».

Значний період часу до галузі (напряму) «Право» належали дві спеціальності: «Правознавство» та «Правоохоронна діяльність». Зокрема, з 1997 по 2006 рік підготовка фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр напряму «Право» здійснювалася за спеціальностями «Правознавство» та «Правоохоронна діяльність»[1, 2]. З 2006 по 2011 рік до юридичної освіти відносилися спеціальності «Право (за галузями)» та «Правознавство»[2], а з 2011 по 2015 знову «Правознавство» та «Правоохоронна діяльність»[3, 4]. З 2015 по 2017 роки до юридичної освіти належать спеціальності «Право» та «Міжнародне право»[4, 5], а «Правоохоронна діяльність» віднесена до галузі «Цивільна безпека»[4]. З 2017 року і по даний час до юридична освіта в Україні здійснюється, лише, за спеціальністю «Право»[5]. Питання про належність спеціальностей «Міжнародне право» та «Правоохо-

ронна діяльність» до правничої освіти дискутується і досі. А також це породжує низку питань щодо необхідності отримання юридичної освіти випускниками ЗВО МВС України. Мова йде про слідчих, дізнавачів, оперативних працівників, криміналістів та інших спеціалістів для потреб національної поліції. У зв'язку з цим частиною фахівців у галузі права та освіти ставиться питання про виключення з переліку закладів, які можуть здійснювати підготовку за спеціальністю «Право» ЗВО МВС України. Все це підтверджує актуальність подальшого дослідження цих питань.

З вищенаведеного видно, що проблема вдосконалення юридичної освіти в Україні не нова. Її дослідженням займалися А.Андрєєв, М.Ануфрієв, Ю.Барабаш, А.Бойко, К.Бугайчук, С.Гусаров, О.Кривецький, Н.Кузнєцова, А.Лігоцький, С.Мудрук, О.Подцерковний та інші. Проте набрала особливої актуальності у зв'язку з можливістю запровадження Концепції розвитку юридичної освіти (далі - Концепція)[6].

Автори вищевказаної Концепції провели дослідження стану юридичної освіти та сформулювали проблему, яка потребує розв'язання. А саме, «невідповідність змісту юридичної освіти і якості підготовки в правничих школах сучасним вимогам ринку праці та викликам, що стоять перед сучасним демократичним суспільством, глобальним тенденціям розвитку та завданням професійної діяльності правників у різних сферах діяльності» [6]. Серед проявів проблеми, розробники наводять, зокрема і такі:

- «- недостатній рівень теоретичних знань та практичних навичок у значної частини випускників правничих шкіл України;
- брак уваги до формування у здобувачів юридичної освіти цілісного світогляду правника з розумінням суспільної місії, цінностей та значення правничої професії для утвердження верховенства права у сучасному демократичному суспільстві;
- непрозора система формування державного замовлення на підготовку правників;
- відсутність ефективної внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах вищої освіти;

- недостатньо висока якість наукових досліджень у сфері права та їхня невідповідність сучасним потребам держави та суспільства;

- надмірна кількість закладів вищої освіти, що готують правників;

- низький рівень працевлаштування випускників правничих шкіл» [6].

Одним зі шляхів вирішення вищевказаної проблеми, автори Концепції, вважають необхідність позбавлення права закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання здійснювати підготовку за спеціальністю «Право». В Концепції про таке прямо не вказується, проте при обговоренні розробники наголошують, саме, на цьому. Та обґрунтовують це відсутністю у таких закладах гарантованих академічних свобод здобувачів та науково-педагогічних працівників, включаючи свободу думки, слова, об'єднань та викладання, так само, як і академічна мобільність. Зокрема професор А.Бойко, під час обговорення Концепції на засіданні Комітету з питань освіти науки та інновацій Верховної ради України, наголосив: «Підготовка правників в закладах вищої освіти зі специфічними умовами викладання не є або не відповідає стандартам, які панують у демократичних суспільствах, тобто суперечить засадам та завданням підготовки правників в демократичному суспільстві» [7].

Враховуючи, що заклади вищої освіти системи МВС України готують не тільки фахівців для системи МВС, що фінансуються з державного бюджету, але й «широкопрофільних» юристів за кошти фізичних і юридичних осіб, проблема постає у таких варіантах:

1) можливість здійснення підготовки за спеціальністю, включно «Правоохоронна діяльність» і лише слідчих, дізнавачів, оперативних працівників, криміналістів для потреб національної поліції чи інших органів державної влади?

2) можливість здійснення підготовки за спеціальністю, включно «Правоохоронна діяльність» слідчих, дізнавачів, оперативних працівників, криміналістів для потреб національної поліції чи інших органів державної влади, а за кошти фізичних та

юридичних осіб «широкопрофільних» юристів за спеціальністю «Право».

3) можливість здійснення підготовки як за спеціальністю «Правоохоронна діяльність» так і «Право» слідчих, дізнавачів, оперативних працівників, криміналістів для потреб національної поліції чи інших органів державної влади, а за кошти фізичних та юридичних осіб «широкопрофільних» юристів за спеціальністю «Право».

Вибір того чи іншого варіанту вирішення проблеми пов'язаний із відповіддю на такі питання:

1. Необхідність отримання юридичної освіти (за спеціальністю «Право») для представників слідчих, дізнавачів, оперативних працівників, криміналістів для потреб національної поліції, інших органів державної влади;

2. Можливість здійснення підготовки за кошти фізичних та юридичних осіб «широкопрофільних» юристів за спеціальністю «Право» у закладах системи МВС України.

Розглянемо аргументи «за» і «проти» вищенаведених питань.

*1. Необхідність отримання юридичної освіти (за спеціальністю «Право») для представників слідчих, дізнавачів, оперативних працівників, криміналістів для потреб національної поліції, інших органів державної влади.*

Варто зазначити, що дискусія навколо того чи потрібна слідчим, дізнавачам, оперативним працівникам, криміналістам для потреб національної поліції, інших органів державної влади юридична освіта похідна від питання, які ж, саме професії потрібно відносити до правничих. Одним із варіантів є обмеження правничих професій: суддею, прокурором, адвокатом та нотаріусом, можливо, правовими радниками (юрисконсультами) вимоги до яких у нашому законодавстві необхідно привести у відповідність до стандарту правничої професії[8, 9]. У зв'язку з цим гостро постало питання чи можуть ефективно виконувати свої обов'язки слідчі та дізнавачі без здобуття юридичної освіти і якщо така освіта потрібна, то чи можуть таку освіту надавати ЗВО зі специфічними умовами навчання.

Прихильники підготовки слідчих, дізнавачів за спеціальністю «Правоохоронна діяльність» зазначають, що підготовка цих фахівців за спеціальністю «Право» не виправдана оскільки в навчальних закладах системи МВС відсутня академічна свобода.

Зокрема, Гаврилюк Р.О., Пацурківський П.С. зазначають: «Непридатні для здобуття атрибутивних компетентностей правника нового типу буттєві умови їх формування у студентів-правників вузів міністерства внутрішніх справ України, інших так званих «силових» відомств. Адже квінтесенцією, найголовнішим призначенням цих вузів є підготовка фахівців для правоохоронних органів України, мета яких, в свою чергу, полягає у протидії злочинності в Україні, у легітимному застосуванні не права, а сили. Основоположною світоглядною дисципліною для студентів спеціальності «Правоохоронна діяльність» є кримінологія, а такою дисципліною у фаховій підготовці – криміналістика. Проживають ці студенти не у звичайних будинках, квартирах чи гуртожитках, а відповідно до ціннісної концепції суб'єкта Мішеля Фуко у казармах, хоча за формою вони можуть мати сучасні демократичні іміджеві найменування. Головне у них – формування особливої системи цінностей, провідною серед яких є самовіддане служіння державі. Такий спосіб життя формує у них **світогляд, стиль мислення і поведінки солдата**, для якого найсвятіше – виконати команду прямого чи вищого за посадою командира, а **найвища цінність** завжди і повсюдно – захищати державу та її інституції, **служити державі**» [9].

Подібні аргументи наводить А.М. Бойко: «Підготовка слідчих, дізнавачів, оперативних працівників, криміналістів для потреб національної поліції, інших органів державної влади, яких ми щороку відносимо до тих органів, які мають право від імені держави застосовувати примус, повинна здійснюватися в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання зі спеціальності 262 «Правоохоронна діяльність», оскільки освітній стандарт і той обсяг компетентностей, який визначений цим стандартом, в повній мірі відповідає характеру професійної діяльності і може забезпечити підготовку високоякісних фахівців, які дійсно по-

винні відповідати особливим функціям, які притаманні для цих органів[7].

Така позиція отримала шквал критики не тільки серед представників системи МВС, але й серед суддів, прокурорів та адвокатів. Критикується вона і в науковій спільноті[7, 10]. Звертається увага на необхідності засвоєння особами, які здійснюють дізнання та досудове розслідування компетентностей, притаманним, саме, правнику, оскільки вони застосовують право. Адже якісно проведене досудове розслідування є запорукою для винесення законного рішення у справі про вчинення найтяжчих правопорушень, передбачених КК України. Слідчий і дізнавач, відповідно до ст.ст.40, 41 КПК України несуть відповідальність за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій та дізнання. Наділені широким колом повноважень щодо проведення досудового розслідування та дізнання. Порушення вимог до проведення досудового розслідування, дізнання, слідчих (розшукових) дії, негласних слідчих (розшукових) дій тощо веде до визнання доказів недопустимими, а, відповідно, до прийняття необ'єктивного судового рішення, скарг у ЄСПЛ та накладення фінансових санкцій на Україно. «Слідчі, приймаючи процесуальні рішення, повинні знати низку галузей права. При цьому, задача майбутнього слідчого не тільки у загальному вигляді ознайомитися зі змістом законодавчих норм, а й вміти застосовувати їх у різних правових ситуаціях, при цьому професійно реагуючи на правові колізії, що нерідко виникають, а також застосовувати практику Верховного Суду України та Європейського Суду з прав людини. Цього аж ніяк не можна досягти за пів року на базі центру первинної підготовки та в академії поліції»[11].

Крім того, професія слідчого, дізнавача пов'язана з можливістю застосування владних повноважень, а відповідно їх освіта має сприяти формуванню поваги до дотримання прав і свобод людини і громадянина, поваги до людської гідності.

Тому виникає питання, які заклади вищої освіти повинні здійснювати підготовку фахівців системи МВС України. Заклади зі специфічними умовами завчання чи класичні ЗВО?

Видається, що майбутні слідчі і дізнавачі, детективи та інші можуть отримати правничу освіту як у класичних ЗВО, так і у освітніх закладах зі специфічними умовами навчання. Враховуючи потребу набуття додаткових компетентностей, випускники класичних ЗВО мали би пройти додаткову підготовку для набуття цих компетентностей.

Теза про відсутність академічної свободи та превалювання командного духу керівництва над курсантами, студентами та викладачами застаріла і не відповідає дійсності. Варто погодитися з висловом О.Бакумова, що «такі академічні права і свободи, їх обсяг який гарантований, по факту, у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання точно не гарантується в багатьох класичних університетах»[7].

Підтвердженням цього є і запровадження Концепції реформування освіти в Міністерстві внутрішніх справ України для підвищення якості підготовки фахівців у сферах охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства та держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку[12].

Більшість фахівців визначають, що одною з базових проблем юридичної освіти є недостатнє залучення здобувачів до практичної підготовки, така проблема, якраз, відсутня у випускників закладів освіти МВС, адже їх навчання поєднується із практичною підготовкою. Особливо це актуально для слідчих, дізнавачів, детективів.

Тому варто констатувати необхідність засвоєння компетентностей спеціальності «Право» слідчими, дізнавачами, детективами, і оптимальною для цього є, саме, навчання у закладах вищої освіти системи МВС.

2. Можливість здійснення підготовки за кошти фізичних та юридичних осіб «широкопрофільних» юристів за спеціальністю «Право» у закладах системи МВС України.

Видається оптимально на це питання можуть відповісти ті, хто вибрав для себе освіту у ЗВО системи МВС України, а саме студенти. Вони назвали такі причини щодо вибору навчання у Львівському державному університеті внутрішніх справ:

1) навчальні дисципліни викладають досвідчені практики юридичної сфери, професори, доценти, кандидати юридичних наук;

2) методи навчання і викладання на освітньо-професійній програмі відповідають принципам академічної свободи;

3) підтримка здобувачів вищої освіти підтримується освітньою, організаційною, інформаційною, консультативною формами;

4) кожний студент забезпечується місцем проходження практики, яке має змогу обирати самостійно;

5) можливість брати участь у процедурах внутрішнього забезпечення якості ОПП через університетське самоврядування, засідання кафедри, наукові гуртки;

6) можливість брати участь у загальній політиці, стратегії і процедурі забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти у ЛьвДУВС.

Враховуючи, що теза про формування світогляду, стилю мислення і поведінки солдата, як основний аргумент проти можливості підготовки правників в стінах закладів системи МВС, давно не відповідає дійсності щодо курсантів, а щодо студентів і поготив, то навчання правників у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання видається не тільки можливим, але й доцільним. Справедливості ради слід відзначити, що такі ЗВО є основними конкурентами класичних ЗВО у сфері підготовки юристів, а конкуренція, як відомо, є запорукою підвищення якості.

1. *Про перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями: Постанова Кабінету міністрів України від 24 травня 1997 р. N 507. Офіційний веб-портал Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/507-97-%D0%BF#Text> (дата звернення 15.11.2020).*
2. *Про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра: Постанова Кабінету міністрів України від 13 грудня 2006 р. N 1719. Офіційний веб-портал Верховної ради України. URL: <https://>*



- [zakon.rada.gov.ua/laws/show/1719-2006-%D0%BF/ed20061213#Text](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1719-2006-%D0%BF/ed20061213#Text) (дата звернення 15.11.2020).
3. Про внесення змін до переліків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2006 р. N 1719 та від 27 серпня 2010 р. N 787: Постанова Кабінету міністрів України від 1 червня 2011 р. N 576. Офіційний веб-портал Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення 15.11.2020).
  4. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Постанова Кабінету міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266. Офіційний веб-портал Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF/ed20150429#Text> (дата звернення 15.11.2020).
  5. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266: Постанова Кабінету міністрів України від 1 лютого 2017 р. №53. Офіційний веб-портал Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/53-2017-%D0%BF#n2> (дата звернення 15.11.2020).
  6. Концепція розвитку юридичної освіти. Офіційний веб-сайт Комітету з питань освіти науки та інновацій Верховної ради України. URL: [http://kno.rada.gov.ua/news/main\\_news/75465.html](http://kno.rada.gov.ua/news/main_news/75465.html) (дата звернення 15.11.2020).
  7. Комітетські слухання 11 листопада 2020 року. Офіційний веб-сайт Комітету з питань освіти науки та інновацій Верховної ради України. URL: <https://www.facebook.com/111988616871201/videos/410875970322584> (дата звернення 15.11.2020).
  8. Бойко А.М. Дійсні дипломи не ставляться під сумнів. Юрліга. URL: [https://jurliga.ligazakon.net/ua/intervyyu/165266\\_dysn-diplomi-nestavlyatsya-pd-sumnv---spvavtor-zakonoproektu-pro-pravnichu-osvtu-andry-boyka](https://jurliga.ligazakon.net/ua/intervyyu/165266_dysn-diplomi-nestavlyatsya-pd-sumnv---spvavtor-zakonoproektu-pro-pravnichu-osvtu-andry-boyka) (дата звернення 15.11.2020).
  9. Гаврилюк Р.О., Пацурківський П.С. Бути чи не бути юридичній освіті в Україні європейською? Веб-сайт URL: <https://law.chnu.edu.ua/buty-chy-ne-buty-vyshchii-yurydychnii-osviti-v-ukraini-yevropeiskoiu/?fbclid=IwAR2L0KizhCivKRJ4IaWA2KhpcSHiqLGGDlc0z1XQ48qQpENsJpMRCHhOrdg> (дата звернення 15.11.2020).
  10. Подцерковний О.П. Зауваження та пропозиції до проекту концепції вдосконалення правничої (юридичної) освіти для фахової підготовки правника відповідно до європейських стандартів вищої освіти

*та правничої професії. Платформа стратегічної та законодавчої аналітики. URL: <https://coordynata.com.ua/zauvazenna-ta-propozicii-do-proektu-konceptii-vdoskonalenna-pravnicoi-uridicnoi-osviti-dla-fahovoi-pidgotovki-pravnika-vidpovidno-do-evropejskih-standativ-visoi-osviti-ta-pravnicoi-profesii> (дата звернення 15.11.2020).*

11. Павлова Н.В. Роль і місце юридичної освіти в професійній діяльності слідчих. Веб-сайт Дніпропетровського університету внутрішніх справ. URL: <https://dpuvs.in.ua/2020/06/24/rol-i-mistse-yurydychnoyi-osvity-v-profesijnij-diyalnosti-slidchyh/> (дата звернення 15.11.2020).
12. Про затвердження Концепції реформування освіти в Міністерстві внутрішніх справ України: наказ Міністерства внутрішніх справ від 25.11.2016 року № 1252. Веб-сайт. <https://ips.ligazakon.net/document/view/MVS675?an=15> (дата звернення 15.11.2020).

**Нікітіна Ю.Д., Балан Ю.Р., Лашук Н.Р. Правнича освіта у закладах вищої освіти МВС України: pro e contra**

У статті розглянуті аргументи за і проти щодо можливості підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю «Право» у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання у таких варіантах: 1) можливість здійснення підготовки за спеціальністю, виключно «Правоохоронна діяльність» і лише слідчих, дізнавачів, оперативних працівників, криміналістів для потреб національної поліції чи інших органів державної влади; 2) можливість здійснення підготовки за спеціальністю, виключно «Правоохоронна діяльність» слідчих, дізнавачів, оперативних працівників, криміналістів для потреб національної поліції чи інших органів державної влади, а за кошти фізичних та юридичних осіб «широкопрофільних» юристів за спеціальністю «Право»; 3) можливість здійснення підготовки як за спеціальністю «Правоохоронна діяльність» так і «Право» слідчих, дізнавачів, оперативних працівників, криміналістів для потреб національної поліції чи інших органів державної влади, а за кошти фізичних та юридичних осіб «широкопрофільних» юристів за спеціальністю «Право».

Констатовано, що навчання правників у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання не тільки можливе, але й доцільне. Законодавче обмеження кола навчальних закладів, що можуть навчати правників веде до відсутності конкуренції, а конкуренція є запорукою підвищення якості.

**Ключові слова:** вища освіта, правнича освіта, навчальні заклади зі специфічними умовами навчання, підготовка за спеціальністю «Правознавство».

**Nikitina Yu.D., Balan Yu.R., Lashchuk N.R. Legal Education In Higher Educational Establishments Of The Ministry Of Internal Affairs Of Ukraine: Pro E Contra**

The pros and cons arguments of the possibility of granting legal education to the students on the speciality “Law” in the higher educational establishments with specific learning conditions are considered in the article. There are the following options: 1) the possibility of training on the speciality “Law Enforcement” of

investigators, interrogating officers, operatives employees, forensic scientists for the needs of the national police or other public authorities exclusively; 2) the possibility of training on the speciality "Law Enforcement" of investigators, interrogating officers, operatives employees, forensic scientists for the needs of the national police or other public authorities exclusively, but at the same time training of "broad" lawyers on the speciality "Law" at the expense of individuals and legal entities; 3) the possibility of training both on the specialities "Law Enforcement" and "Law" of investigators, interrogating officers, operatives employees, forensic scientists for the needs of the national police or other public authorities and "broad" lawyers on the speciality "Law" at the expense of individuals and legal entities.

It is stated that legal education of lawyers in higher educational establishments with specific learning conditions is not only possible but also appropriate. Legislative restriction of the range of educational institutions that can train lawyers leads to a lack of competition as competition is the key to improving quality of education.

**Key words:** higher education, legal education, higher educational establishments with specific learning conditions, training on the speciality "Law".

Чередарчук А.М.

## СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

УДК 342.01

Як відомо, суб'єктивна сторона кримінального правопорушення являє собою психологічний зміст кримінального правопорушення, його внутрішню (по відношенню до об'єктивної сторони) сторону. Вона нерозривно зв'язана з іншими елементами складу кримінального правопорушення, оскільки в психіці суб'єкта знаходять відображення усі об'єктивні якості злочинного діяння.

«Особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому цим Кодексом, і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили» [1]. Дана засада кримінального провадження закріплює одне з найважливіших демократичних положень, які характеризують правову державу та її кримінальне судочинство, - презумпцію невинуватості особи.